

OBSAH

Ivo Samson:

Európa a problematika transatlantických vzťahov
Europe and the Problem of Transatlantic Relations

Peter Švec:

Budovanie vojenských spôsobilostí NATO po Istanbulskom summite
Building of NATO Military Capabilities after the Istanbul Summit

Marek Šťastný:

NATO a jeho posilnené partnerstvá
NATO and its Strengthened Partnerships

Viktor Kovalov:

Nové misie Severoatlantickej aliancie
New NATO Missions

BEZPEČNOSTNÉ ANALÝZY
ČÍSLO 2/2004

REDAKČNÁ RADA

Ivan Hromada
Matúš Korba
Róbert Ondrejcsák
Ivo Samson
Tomáš Valášek

Prílohu pripravuje CSS
v spolupráci s R. C. SFPA, n. o.
Centrum bezpečnostných štúdií
Centre for Security Studies (CSS),
Odbojárov 10/a (FSEV UK),
820 05 Bratislava.
Telefón/fax: 00421-2-5564 4117

ÚVODNÉ SLOVO

Do Istanbulského summitu NATO sa vkladala veľká nádej – v kuloároch o ňom diplomati optimisticky šepkali ako o výbornej príležitosti zahojiť rany po konflikte v Iraku a tešili sa, že spojenci urobia krok k rehabilitácii euroatlantickej aliancie. Výsledok stretnutia bol však trochu rozpačitou remízou. Aliancia sa síce dohodla, že pomôže pri rekonštrukcii Iraku, a schválila aj kontroverznú stratégiu voči Blízkemu východu, závery summitu však vôbec nespĺnili očakávania, a to nielen cynikov, ktorí rok čo rok predpovedajú definitívny zánik NATO, ale ani realistov. Faktom je, že spojenci sa dohodli spoluprácu prehliť, avšak v prekonaní základných názorových rozdielov neurobili takmer nijaký pokrok.

Istanbulské komuniké teda predstavuje len určitú „dohodu o potrebe dohody.“ Je však zrejme, že mnohé z dôvodov, ktoré viedli ku konfliktu pre irackú vojnu, ešte stále pretrvávajú a verbálne uistenia o potrebe spolupracovať ich len tak neodstránia. Prejavuje sa to aj tak, že ešte predtým ako vyschol atrament na záverečnom dokumente, Francúzsko a USA sa verejne pohádali o presnom znení a význame práve podpísanej dohody – konkrétne o forme pomoci Iraku.

Dôvody na ambivalentnú úspešnosť Istanbulského summitu sú v podstate dvojaké: taktické a strategické. Do prvej kategórie patrí nechota niektorých európskych spojencov vyvolať čo len zdanie úspešnej spolupráce s USA. Politici v Paríži, Berlíne a iných európskych metropolách zjavne usúdili, že je v ich záujme neprispieť k znovuzvoleniu Georgea Busha v blížiacich sa prezidentských voľbách v USA.

Zvolili teda taktiku odstupe, ktorá by teoreticky mala americkým voličom ukázať, že súčasná americká vláda sa vlastnými chybami ocitla v medzinárodnej izolácii – to všetko v nádeji, že Američania sa rozhodnú pre zmenu.

Preto aj v otázkach, kde sa ľady konečne pohli (napr. júnová rezolúcia BR OSN o Iraku, ktorá legitimizovala prítomnosť medzinárodných vojsk v krajine), niektoré európske vlády verejne spochybňujú dosiahnutý pokrok. Z ich strany ide v podstate o taktiku falošného pesimizmu, zameranú na krátkodobé politické ciele. Naznačujú, že v prípade zmeny vlády v USA by sa spolupráca v NATO vedela rýchlo zlepšiť.

Istanbul však sklamal aj preto, lebo v mnohých oblastiach sa názory spojencov skutočne nepodarilo priblížiť. Strategické rozdiely pretrvávajú, napr. v prípade Blízkeho východu a iniciatívy USA zameranej na politickú reformu islamského sveta. Tu pre zmenu istanbulské komuniké dýcha skôr falošným optimizmom. Summit NATO síce viedol k zrodu tzv. Istanbulskej iniciatívy spolupráce (ICI), ale tá je triumfom diplomacie nad realitou. Jej zakladajúci dokument je plný varovaní o tom, čím iniciatíva *nie je* a k čomu *nepovedie*. Táto opatrnosť, nezvyčajná aj pre multilaterálnu organizáciu ako NATO, odráža názorové rozdiely medzi spojencami o základných princípoch politiky voči Blízkemu východu, kľúčovému regiónu v boji proti terorizmu.

Aliancia sa teda dožije ďalšieho summitu, ale pokiaľ rozdiely medzi spojencami pretrvávajú, NATO je využívané len na zlomok svojho plného potenciálu. Ako naznačilo aj správanie spojencov v Istanbuli, do prezidentských voľieb v USA sa zrejme ľady nepohnú. Trpia tým misie aliancie v Afganistane a Iraku; ostáva naštŕbená dôvera medzi Európou a USA. Na papieri je NATO najdominantnejšou vojenskou organizáciou vo svete – summit v Istanbuli však neodstránil ani jeden z otáznikov, ktoré viseli nad alianciou od vojny v Iraku, a zostane zrejme v pamäti ako premárnená šanca na zmierenie.

Tomáš Valášek

(Autor je riaditeľom
bruselskej pobočky
Centra pre obranné informácie)

Ivo Samson

EURÓPA A PROBLEMATIKA TRANSATLANTICKÝCH VZŤAHOV

Transatlantické, resp. euro-americké vzťahy sa v ostatných rokoch začali vyvíjať priam v akúsi subdisciplínu strategických štúdií. Po celú studenú vojnu tieto vzťahy síce existovali, ale ich kohézia a hierarchia bola natolko samozrejماً a jednoznačná, že spravidla sa diskutovalo nanajvýš o ich kvalite, nie o ich prehodnotení, a už vôbec nie o ich zmysle. Za fasádou deklamácií o potrebe čo najužších transatlantických vzťahov (ako príklad môžu poslúžiť či už Bezpečnostná stratégia EÚ z decembra 2003 alebo závery Istanbulskeho summitu NATO z júna 2004) prebieha od skončenia studenej vojny debata o ich kompatibilitate a komplementarite.

Niekedy sa táto diskusia zamieňa za spor o hegemoniu vnútri Severoatlantickej aliancie. Takáto klasifikácia problému môže byť zavádzajúca v prípade, že pojem *hegemonia* budeme chápať v úzkej, doslovnej interpretácii – nadvládu jednej krajiny nad ďalšími. Ak sa teda dnes Francúzsko obviňuje z toho, že oslabovaním transatlantického zväzku sa usiluje o bezpečnostno-politickú hegemoniu v Európe, je to rovnako nepresný výrok ako tvrdenie, že USA si chcú svoju hegemoniu v Európe zachovať. Synonymicky by sme *hegemoniu* mohli nahradiť *vplyvom* a pri hodnotovej charakteristike ešte lepšie *kvalifikovanou zodpovednosťou*.

Severoatlantická aliancia po roku 1990 opustila princíp čisto teritoriálnej obrany. Postupne sa zapojila do akcií „mimo článku číslo 5“, ako bolo napríklad Kosovo, a v súčasnosti zastrešuje ako inštitúcia aj „postkonfliktnú“ operáciu v Afganistane a viac ako polovica jej individuálnych členov (16 z 26) sa zúčastňuje aj na stabilizácii Iraku v súlade s rezolúciami Bezpečnostnej rady OSN č. 1 483/2003, 1 511/2003 a najmä 1 546/2004. Prínos jednotlivých krajín možno na príklade irackej krízy veľmi jednoducho kvantifikovať.

NIE TRANSATLANTICKÁ, ALE EURO-EURÓPSKA KRÍZA

Problémom EÚ je, že kríza v transatlantických vzťahoch ju zastihla nepripravenú napriek tomu, že v Európe už roky prebiehala diskusia o potrebe jednoty v otázke tzv. euroautonómnej obrany. Iracký konflikt (angažovanie sa *koalície ochotných* pod vedením USA a za účasti väčšiny členských krajín NATO) znamenal síce krízu v transatlantických (euro-amerických) vzťahoch, ale ide očividne o zjednodušenie. Transatlantická kríza je v prvom rade *euro-európskou* krízou. Iracký konflikt pomohol pochovať jeden z ďalších neúspešných pokusov Európy o bezpečnostnú autonómiu, ktorú EÚ chcela dosiahnuť bez finančných investícií.

Na otázku, či iracká kríza bola príčinou alebo katalyzátorom euroeurópskej krízy, nie je zložité odpovedať. Európa je totiž v otázke hodnotenia úlohy USA pri zaisťovaní jej bezpečnosti už dlhé roky rozdelená.

EURÓPSKA INTEGRÁCIA A EBOP

Európska únia sa očividne stále ešte „hľadá“ a možnosť vybudovania reálnych spôsobilostí krízového manažmentu sa po tohtoročnom rozšírení o desať krajín jednoznačne vzdialila. Neúspech EÚ v sledovaní cieľa „zjednotiť“ svoj druhý pilier má nielen euro-americkú, ale aj americko-európsku dimenziu. EÚ sa zatiaľ ešte seriózne nezamyslela nad možnosťou, že pomer môže byť aj obrátený, a nepoložila si zásadnú otázku: bude mať USA ešte záujem o Európu? Diskusia sa nesie skôr v zmysle dôležitosti bezpečnostného ťažiska americkej zahraničnej politiky. Aj keď sa prejavuje určité napätie v dôsledku irackej krízy, katastrofický scenár, ktorý by kalkuloval s poklesom strategickej atraktívnosti Európy pre USA, sa zatiaľ nedostavil. Je zrejmé, že aj keď prioritné miesto Európy v americkom obrannom plánovaní už nie je také výrazné ako počas studenej vojny, „ázijské storočie“ zatiaľ americkú bezpečnostnú a zahraničnú politiku neovplyvňuje. Snáď až prvé desaťročie 21. storočia ukáže, či európski spojenci, ktorí v 90. rokoch začali kritizovať americké zahraničnopolitické a bezpečnostné iniciatívy, zdieľajú so severnou Amerikou naďalej spoločné záujmy. Prirodzene, ide o oblasti napätia, v ktorých by mal panovať zásadný konsenzus.

Najdôležitejším faktorom, ktorý môže ovplyvniť podobu transatlantických vzťahov a európske obranné plánovanie, bude ďalej charakter európskej integrácie. Jej úspech či neúspech sa bude rovnať buď stavu, v ktorom Európa bude vystupovať ako zjednotený politický aktér, alebo situácii, v ktorej jej politická energia zostane roztrieštená. Do rozšírenia EÚ v roku 2004 sa dali pozorovať dve tendencie: normatívne úsilie o väčšie *intraeurópske* spojenie (EMU, SZBP/EBOP) a faktická redukcia súdržnosti ako dôsledok ukončenia protektorátu USA nad západnou Európou. Zmizli aj hlavné podnety na integráciu, ktorými sa po druhej svetovej vojne jednoznačne stali spoločná prevencia proti ďalšiemu vojnovému konfliktu a ekonomická rekonštrukcia. Dosiahnutie hlbšej politickej integrácie sa v samotných krajinách EÚ stalo predmetom sporu.

Hlavným barometrom toho, ako sa vnútroeurópsky vývoj premieťa do transatlantických vzťahov, sa stalo NATO. Alian-

cia sa ukazuje predovšetkým ako test funkčnosti euro-amerických bezpečnostnopolitických a zahraničnopolitických väzieb v oblasti obranného plánovania. Niet pochýb, že spolupráca medzi európskymi spojencami NATO a USA bude v budúcich rokoch pokračovať pod inštitucionálnym krytím NATO. Charakter obranného plánovania a spolupráce sa však bude musieť zmeniť. Obe strany (Európa a USA) si uvedomujú, že spoločné vojenské akcie sú zatiaľ nemožné bez inštitucionálnej štruktúry NATO. Európa však nemôže nevidieť, že pri súčasnej asymetrii vo vojensko-technologickom vývoji USA a Európy sa priepasť medzi USA a spojencami v Európe len naďalej otvorí, čo negatívne ovplyvní spoločné transatlantické obranné plánovanie.

Aj keď USA zatiaľ nereagujú pozitívne na požiadavky uvoľniť výmenu vojenskej technológie vnútri atlantických partnerov a pripúšťajú iba posun kompetencií vnútri NATO, samotná existencia NATO nebola európskymi spojencami dodnes (do Istanbulskeho summitu a za horizont tohto vrcholného stretnutia aliancie) nikdy spochybňovaná. Požiadavka EÚ na výmenu vojenskej technológie však naráža v USA na neporozumenie z dvoch principiálnych dôvodov: 1. Európa do vývoja moderných vojenských technológií investovala minimum prostriedkov a na tom nezmenia nič ani pokusy analytikov EÚ prezentovať európsku obranu ako funkčnú záležitosť. Výzvy zámožnému partnerovi, ktoré apelujú na transatlantickú solidaritu a požadujú od neho vydanie práce zhromaždeného technologického *know-how*, sa v USA považujú za príliš odvážne, keďže EÚ súčasne sleduje aj posilnenie európskej obrany bez toho, aby jasne definovala kompetencie. Z pohľadu USA sa táto iniciatíva interpretuje nielen ako zámer Európy nechať Ameriku riešiť európske konflikty, ale aj ako európsku snahu nechať Ameriku za Európu rozmyšľať; 2. Európa zďaleka neodstránila možnosti úniku vojensko-technologických informácií tretej strane. Riziko takého úniku existuje nielen v prostredí nedostatočne kooperujúcich spojencov, ale stále ešte aj u nových postkomunistických členov NATO, ktorých lojalitu – napriek ich angažovaniu sa v Iraku – preverí až čas. Riziko úniku informácií je prítomné aj u takých významných spojencov, ako sú Ne-

mecko či Taliansko, a to vzhľadom na ich obchodné styky s problémovými krajinami. To všetko predstavuje vážne bariéry na ceste k uspokojivému riešeniu tejto otázky.

Hoci po 11. septembri 2001 sa zdôrazňuje neakceptovateľnosť Bushovej doktríny pre EÚ a Bush sa označuje za prekážku dobrých euro-amerických vzťahov, toto tvrdenie sa nezakladá na faktoch. Pre mnohých európskych spojencov sa stala prekážkou už aj tzv. Clintonova doktrína, ktorá označovalo právo USA (v súvislosti s kosovskou krízou) podniknúť humanitárne intervencie voči suverénnym štátom bez výslovného súhlasu BR OSN. Títo európski spojenci majú problém aj so zapojením NATO do „protiproliferačného“ plánovania, ďalej s využitím kapacít NATO na operácie, na ktorých sa USA nebudú zúčastňovať, s úlohou Ruska v NATO a, samozrejme, s ďalším rozširovaním aliancie, ku ktorému však na Istanbulskom summite (formou pozvania ďalšieho kandidáta) nedošlo.

EURÓPSKA BEZPEČNOSTNÁ STRATÉGIA

12. decembra 2003 prijala Rada EÚ dlho očakávaný dokument (*Bezpečná Európa v lepšom svete*), ktorý definuje bezpečnostnú stratégiu EÚ. Až po rozkole v EÚ v dôsledku irackej krízy sa ukázalo, že potreba spoločnej platformy pri pohľade na bezpečnostnú stratégiu je pre európsku bezpečnostnú kultúru absolútnou prioritou. Dnes už prakticky nefungujúca Západoeurópska únia (ZEÚ) sa v minulosti neúspešne snažila o formulovanie bezpečnostnej stratégie, ktorá by si stanovila priority a potrebné strategické možnosti. Dokument prijatý v decembri 2003 sa pokúša aspoň čiastočne zaplniť výraznú medzeru v bezpečnostnom uvažovaní Európy, ktorá sa v súčasnosti vníma ako nová globálna veľmoc.

Záverečná úprava je len pozmenenou verziou pôvodného návrhu z júna 2003. Konečná verzia z decembra sa od pôvodného návrhu odlišuje len v detailoch. Možno najzávažnejšia zmena, ktorá už nie je detailom, je rezignácia na kategóriu *preemptie* (predstihujúcich zásahov). Jej vynechanie v texte však poukazuje aj na dlhodobú nekonceptnosť EÚ: v júni 2003 aj Európa žila pod dojmom amerického vojenského úspechu v Iraku. To bol hlavný dôvod, prečo bola koncepcia *preemptie* prijatá. Keď sa ukázalo, že po vojenskom víťazstve nemusia nasledovať stabilita v krajine, EÚ sa *preemptie* rýchlo vzdala. Znamená to, že EÚ sa definuje stále ešte veľmi pasívne – nie podľa pevne stanovených zámerov; skôr sa vymedzuje ako objekt (v tomto prípade negatívne) voči daniu vo svete, čo pre budúcnosť môže znamenať, že súčasná podoba stratégie sa veľmi rýchlo môže zmeniť.

V úvode Európskej bezpečnostnej stratégie (EBS) sa konštatuje bezprecedentná bezpečnostná pozícia, v ktorej sa Európa

nachádza. Vzhľadom na rozšírenie EÚ (od 1. mája 2004) sa aj desať vtedy ešte kandidátskych krajín EÚ, vrátane Slovenskej republiky, klasifikovalo už ako súčasť „Európy“, teda ako *de facto* členovia EÚ. Ak sa text odvoláva na Európu, explicitne sa pod týmto pojmom rozumie „únia 25 štátov s viac ako 450 miliónmi ľudí, ktorá produkuje štvrtinu svetového hrubého národného dôchodku (HDP)“. Dokument teda vychádza z toho, že Európa sa stala globálnym aktérom a že musí byť pripravená podieľať sa na zodpovednosti za globálnu bezpečnosť.

Otázku transatlantických „zásluh“ o takúto Európu rieši dokument dodatkom, že USA tým, že podporovali európsku integráciu a zasadzovali sa prostredníctvom NATO o bezpečnosť Európy, „prispeli zásadnou mierou“ k tomuto úspechu. Skutočnosť dominance USA vo svete po skončení studenej vojny sa síce tiež konštatuje s poznámkou, že žiadna iná krajina alebo skupina krajín sa nemôže vyrovnáť s pôsobnosťou USA. Súčasne sa však tento unilateralistický fakt tlmí ďalším konštatovaním – žiadna krajina nie je dnes schopná vyriešiť komplexné problémy sveta sama. V dokumente EBS sa odráža mnohoraká povaha EÚ. Európska únia nie je štátom, a na rozdiel od NATO nie je ani vojenskou alianciou. Dokument preto prezentuje taký bezpečnostný koncept, ktorý by najlepšie odrážal túto roztrieštenú povahu EÚ: úniu štátov, čo je nový prvok v moderných medzinárodných vzťahoch. Je evidentné, že v čase koncipovania EBS museli brať autori do úvahy už existujúce bezpečnostné stratégie členských aj kandidátskych krajín EÚ, bezpečnostnú stratégiu USA a strategické koncepcie NATO z rokov 1991 a 1999. Pri ich vytváraní sa odrážala aj tzv. Bushova doktrína z roku 2002. Sama EBS sa však od všetkých týchto dokumentov musí líšiť práve preto, lebo EÚ druhého piliera je v súčasnom štádiu len medzi vládnu organizáciu.

Deklamácie v úvodnej časti EBS vyjadrujú zrejme práčne dosiahnutý kompromis v oblasti charakteristiky transatlantických vzťahov. Keďže ide o strategický dokument EÚ, príspevok NATO k stabilite a prosperite EÚ v prvých povojnových desaťročiach sa uvádza až na druhom mieste. Neschopnosť západnej Európy garantovať vlastnú bezpečnosť sa výslovne nespomína a je skrytá za hodnotením úlohy USA a NATO pri budovaní slobodnej a bezpečnej Európy. Čo sa týka vývoja v Európe po skončení studenej vojny, konkrétne konfliktu na Balkáne, ten sa uvádza ako fakt, ale úloha transatlantického zväzku pri jeho zastavení (IFOR, SFOR, KFOR) sa nespomína vôbec. Vo vzťahu k riešeniu krízy na Balkáne tak chýba kritická sebareflexia zlyhania EÚ v tejto konfliktnej oblasti Európy 90. rokov. Namiesto toho sa dokument pochvalne vyjadruje o pozitívnej úlohe, ktorú európske ozbrojené sily zohrali

v Afganistane, Kongu a vo Východnom Timore. Treba pripomenúť, že európsky príspevok k stabilizácii Afganistanu bol podrobený kritike nielen na jarnom zasadnutí Parlamentného zhromaždenia NATO v Bratislave v roku 2004, ale aj na samotnom Istanbulskom summite v júni toho istého roku.

Tvrdenie, že napriek nepopierateľnému faktú americkej dominancie nie je ani jedna krajina schopná vyrovnáť sa s komplexnými bezpečnostnými problémami sama, treba chápať ako rétorickú „nadprácu“, pretože pasáž budí dojem, že ide o predstavu USA. Z tlaku USA na spojencov, aby prevzali väčšiu zodpovednosť za udržiavanie mieru v Afganistane a zapojili sa do *ad hoc* koalície v Iraku, však takýto záver nevyplýva.

IMPLIKÁCIE EBS PRE TRANSATLANTICKÉ VZŤAHY

Keďže EBS sa nepúšťa do špecifikovania hrozieb, termín *preemptie*, ktorý v návrhu EBS vyznieval ako daň jazyku americkej Národnej bezpečnostnej stratégie zo septembra 2002, bol po zverejnení EBS podrobovaný tvrdej kritike a mnohé hlasy boli proti jeho výskytu v dokumente, čo sa nakoniec aj podarilo presadiť. Zverejnenie novej stratégie USA vyvolalo v Európe vlnu rozporuplných a odmietavých reakcií. Tie zväčša poukazujú na to, že stratégia studenej vojny – odstrašovanie – sa v novej stratégii opúšťa a USA prenášajú dôraz na „preventívne vojenské reakcie“, pre ktoré chcú nájsť ospravedlnenie vo forme *preemptie*. Na reakciách vidieť, že v Európe spôsobila zmena v americkom strategickom myslení znepokojenie, až paniku. Európa sa musela predovšetkým naučiť novému pojmu, ktorý v dokumentoch európskych krajín (pred návrhom EBS z júna 2003), najmä v doterajších textoch EÚ týkajúcich sa SZBP či EBOJ, nemal adekvátne zastúpenie.

Čo sa týka použitia sily, v EBS sa použitie sily spomína nepriamo, teda nekonkrétne a vágne. Dôvody, prečo je konkrétne použitie sily v EBS viac-menej tabu, treba hľadať v absencii konsenzu medzi členskými krajinami. Zahŕňajú členov aj nečlenov NATO, nukleárne štáty aj krajiny bez nukleárných kapacít, starých, t. j. tradičných členov (s pôvodným „dvojmotorom“ Francúzka a Nemecka), aj tých novších a najnovších, krajiny upísané pôvodne neutralite a, samozrejme, veľké a malé štáty. Tieto krajiny majú veľmi rozdielne názory na použitie sily v medzinárodných vzťahoch. USA, ktoré sú v EBS chápané ako hlavný spojenec EÚ, otvorene tlačia na zmenu pravidiel pri použití vojenskej sily v medzinárodných vzťahoch, s čím časť členov EÚ otvorene nesúhlasí. V súvislosti s „efektívnym multilaterálnym“, od ktorého podľa EBS závisí bezpečnosť a prosperita EÚ, sa najviac disku-

tuje o nasledujúcich piatich témach, z ktorých treba vychádzať pri hodnotení EBS: po prvé, je otázne, či právo na sebaobranu má byť chápané aj ako právo reagovať na bezprostredné hrozby. Bushova doktrína to v Národnej bezpečnostnej stratégii USA zo septembra 2002 tak chápe a v októbri 2002 dal americký Kongres prezidentovi oprávnenie použiť silu proti Iraku, a chrániť tak USA pred trvalou hrozbou. Vnímanie bezprostrednej hrozby bude však vždy veľmi subjektívne a je otázne, či 25 členov EÚ niekedy vyrieši tento problém, keďže získať súhlas v EÚ je neporovnateľne ťažšie ako získať súhlas v Kongrese USA. Navyše USA sú krajinou, ktorá má za sebou bezprecedentný teroristický útok (politické vedenie Iraku sa z neho nezakryte radovalo). Otázne je aj to, kto bude diferencovať medzi kategóriou „bezprostredná hrozba“ a „bezprostredne hroziaci útok“, keďže BR OSN sa ukázala ako neschopná túto úlohu zvládnuť.

Po druhé, ak by EBS chcela tento problém definovať, musela by pokročiť aj ďalej a vyjadriť sa, či sa právo na sebaobranu vzťahuje aj na odpoveď na teroristické útoky. BR OSN v tomto zmysle po 11. septembri 2001 vyhovel USA len nepriamo a pri teroristickom útoku na Európu by sa musela zvažovať miera závažnosti takéhoto útoku.

Po tretie, EBS považuje za všeobecnú hrozbu pre bezpečnosť Európy zlyhávajúce štáty (*failed states*), a to pre množstvo konkrétnych hrozieb, ktoré produkujú. Hrozba terorizmu a ZHN je iba jednou z nich. Hlavným prejavom neúspešného štátu vnútri je masívne porušovanie ľudských práv nedemokratickým a tyranickým režimom, ktorý umožňuje šírenie organizovaného zločinu (vrátane terorizmu a ZHN) do demokratických štátov. Veľkou otázkou je zvažovanie tzv. demokratickej intervencie, ktorá by viedla k pádu diktátorských režimov a k nastoleniu podmienok na vytvorenie demokracie. EÚ zatiaľ akceptovala a implementovala humanitnú intervenciu, nie však demokratickú intervenciu, ktorá je ozbrojeným vojenským zásahom za účelom zvrhnutia diktátorských režimov. Iste, ani USA či už v Afganistane alebo v Iraku nezvrhli tamojšie režimy čisto v intenciách demokratickej intervencie. Ich konanie bolo motivované odstránením hrozieb pre USA a zvrhnutie režimov bolo iba jedným z viacerých motívov.

Po štvrté, hoci sa o humanitnej intervencii hovorí v EÚ od začiatku 90. rokov, únia ešte nevypracovala spoločnú pozíciu k tomuto druhu konania. Ani EBS sa o to nepokúša. Hovorí sa v nej len o potrebe intervencie, dokonca „robustnej“, ale tá má slúžiť len na elimináciu externej projekcie hrozby vychádzajúcej z neúspešných štátov. Samo porušovanie ľudských práv a genocída nie sú teda zatiaľ dôvodom, aby EÚ vojensky zasiahla formou demokratickej intervencie. Z textu EBS teda nie je

vôbec jasné, ako bude EÚ reagovať v prípade analógií k minulým humanitným katastrofám v Bosne, Kosove, Rwande, Východnom Timore či Sierra Leone. Únia zatiaľ vždy prichádzala s humanitnou intervenciou až potom, ako sa v týchto krajinách odohrali a skončili genocídy s miliónmi zavraždených civilistov.

Po piate, EBS sa nepokúša navrhnúť zmenu v medzinárodných pravidlách hry, teda v medzinárodnom práve – neodporúča reorganizáciu BR OSN, koncipovanie doktríny spravodlivej vojny atď. Naopak, odvoláva sa na legitimitu súčasného *status quo*, čiže na stav, ktorý nie je funkčný. Treba pripustiť, že v tejto veci je ťažko predstaviteľný konsenzus medzi jednotlivými členmi EÚ, ešte ťažší bude medzi EÚ a USA a kvázi nemožný medzi transatlantickým blokom a tretími krajinami.

EÚ je dnes už bez diskusii globálnym aktérom. Jej šanca na to, aby túto východiskovú pozíciu transformovala z ekonomiky aj do politického a bezpečnostného spektra, závisia od toho, ako sa z nej, najmä po rozšírení, podarí utvoriť kohéznejšiu a akcieschopnejšiu jednotku. V EBS, ktorá je v únii prvým dokumentom svojho druhu, sa síce deklaruje vôľa po väčšej aktivite, súdržnosti a akcieschopnosti, ale už sa nehovorí o tom, ako má byť tento cieľ realizovaný. Z relevantných pasáží v EBS však vyplýva, že ak chce Európa dosiahnuť tento zámer, bude musieť prehodnotiť a zlepšiť proces strategického rozhodovania, vojenské aj civilné spôsobilosti, koordináciu spravodajských služieb, partnerské dohody s ďalšími kľúčovými hráčmi a predovšetkým – ako sa v EBS výslovne uvádza – zvýšiť náklady na obranu.

(Autor pracuje v R. C. SFPA, n. o.)

SUMMARY

In Europe and the Problem of Transatlantic Relations author maintains that what has recently been called a transatlantic crisis should be rather considered a crisis within Europe. Why some European Union member states have often criticised US actions, the USA still is an important actor in the Global and also European security and Samson believes that the EU should start asking itself whether it will be strategically attractive for the USA in the long-term. The future of transatlantic relations will be to a great extent determined by the character of European integration, he argues. Samson further analyzes European security strategy, which he perceives as rather vague. While strategy declares that the EU should play more active role in maintaining world security and that it should become more cohesive and ready to act, it does not explicitly say how this objective should be achieved.

Táto štúdia sa bude zaoberať len vybranými aspektmi, vyplývajúcimi z Istanbulského summitu, týkajúcimi sa reality reformných úsilí v rámci celého NATO, ale aj v rámci jednotlivých členských štátov, so špecifickým zameraním na strategické trendy v oblasti budovania vojenských spôsobilostí. V tomto kontexte možno bez zveličenia tvrdiť, že Istanbulský summit história raz zhodnotí ako prelomový.

VÝZNAM VOJENSKÝCH SPOSOBILOSTÍ

Vojenské spôsobilosti musia vždy reflektovať požiadavky, vyplývajúce zo strategického prostredia, konkrétne z ohrozenia, ktorým aliancia čelí. Už vo svojom príhovore na konferencii German Marshall Fund deň pred konaním summitu špecifikoval generálny tajomník NATO závažné aspekty tzv. nového *atlanticizmu* pre 21. storočie. Zvýraznil význam transatlantickej spolupráce v rámci NATO, ale najmä konkretizoval tri faktory, ktoré majú rozhodujúci význam pre obnovenie realistických prístupov v debatách o transatlantickej bezpečnosti.

Prvým z nich je zásadná zmena v oblasti pôsobnosti aliancie – NATO musí byť pripravené pôsobiť mimo Európy. Stáva sa globálnym aktérom a jeho nové poslanie, ktoré možno definovať ako schopnosť presadzovať stabilitu vo svete, má svoje veľmi konkrétne prejavy v celkových spôsobilostiach a v deklarovanej užšej partnerskej spolupráci s krajinami a oblasťami, ktoré si v minulosti v spojitosti s NATO nikto nevedel ani predstaviť, napríklad Austráliou, Japonskom, stredomorskými africkými štátmi alebo strednou Áziou.

Z prvého faktora priamo vyplýva druhý faktor, a tým je požiadavka na budovanie nových vojenských spôsobilostí. Plnenie nového, globálneho poslania NATO si vyžaduje v rámci celého NATO, ale špecificky v rámci rozhodujúcej väčšiny jeho európskych členov, realizáciu koncepcie komplexných revolučných zmien vo vojensktve, v USA označovanej ako RMA – *Revolution in Military Affairs*. Revolučné zmeny sú skutočnou podstatou vojenských reforiem, uskutočňovaných v rozličnej forme a intenzite (treba povedať, že aj s rozdielnymi výsledkami) prakticky vo všetkých členských štátoch NATO.

Kým sa budem podrobnejšie zaoberať konkrétnymi súvislosťami revolučných zmien, treba spomenúť aj tretí dôležitý faktor s rozhodujúcim významom na obnovenie realistických prístupov v debatách o transatlantickej bezpečnosti, a to uznanie Európskej únie ako významného bezpečnostného aktéra s výzvou na kooperáciu, pragmatizmus a komplementárnosť vo vzájomných vzťahoch obidvoch inštitúcií – NATO a EÚ.

Jeden z najkritickejších pohľadov na súčasný stav v oblasti vojenských spôsobi-

Peter Švec

BUDOVANIE VOJENSKÝCH SPÔSOBILOSTÍ NATO PO ISTANBULSKOM SUMMITE

Summit NATO, ktorý sa konal 28. – 29. júna 2004 v Istanbuli, môže vo svetle zverejnených optimistických deklarácií pôsobiť dojemom málo prelomového vrcholového stretnutia aliancie. V tieni krasorečníckych a starostlivo vybrúsených príhovorov, deklarácií a stanovísk sa strácajú závažné konštatácie, ktoré môžeme pokojne označiť pojmom „vážne apely“ do budúcnosti.

lostí predniesol vo svojom príhovore prezident Parlamentného zhromaždenia NATO Doug Bereuter. Otvorene kritizoval zlyhanie NATO vo veci plnenia záväzkov z Pražského summitu v oblasti vojenských spôsobilostí na konkrétnom príklade neschopnosti prevziať zodpovednosť za operáciu ISAF v Afganistane. Ako uviedol, napriek veľkým počtom prostriedkov, ktorými krajiny NATO disponujú, jeho členovia nedokážu nájsť o niečo viac peších rôt, vrtuľníkov alebo dopravných lietadiel. V niektorých prípadoch to prisudzuje absencii politickej vôle a varuje, že je tým ohrozená hodnovernosť NATO ako inštitúcie. Za prvoradú prioritu označuje viac použiteľných a pripravených vojsk. Týmto sa prezident Parlamentného zhromaždenia NATO dotkol veľmi vážneho problému, a tým je výrazná asymetria medzi disponibilnými prostriedkami medzi dvoma brehmi Atlantiku v rámci jednej organizácie. Jednoducho, okrem výnimiek, európske štáty NATO disponujú vyššími celkovými počtami vojsk aj niektorých vojenských spôsobilostí z kvantitatívneho hľadiska, ale ich nasaditeľnosť (*deployability*) a udržateľnosť (*sustainability*) je neporovnateľne nižšia v porovnaní s podobnými prostriedkami na strane USA. Nehovoriac o oblasti generovania vhodnej kombinácie flexibilných a agilných operačných zoskupení na rýchle nasadenie pri riešení vznikajúcich kríz v rôznych častiach sveta. Všetky tieto faktory sa odrazili v Istanbulskej deklarácii z 28. júna, vydanéj vedúcimi predstaviteľmi štátov a vlád 26 členských štátov NATO, ktoré sa zúčastnili na zasadnutí Severoatlantickej rady.

IMPLIKÁCIE ISTANBULSKÉHO SUMMITU

Podľa Istanbulskej deklarácie hlavným poslaním NATO naďalej zostáva kolektívna obrana, ale ohrozenia, ktorým NATO čelí, sa zásadne zmenili. Členské štáty sa v deklarácii zaviazali pokračovať v reformách operačných spôsobilostí zvyšovaním nasaditeľnosti a použiteľnosti svojich ozbrojených síl. Vybudujú celý súbor technologicky náročných spôsobilostí na ochranu civilnej populácie a vojsk pred teroristickými útokmi, vrátane obrany pred zbraňami hromadného ničenia, ochrany veľkých civilných dopravných lietadiel proti riadeným strelám odpaľovaným z prenosných zaria-

dení, pred improvizovanými výbušnými zariadeniami, a zlepšia detekciu mín. Formulácia jednotlivých záverov v komunikácii naznačuje kritický prístup napríklad v oblasti implementácie tzv. *Prague Capability Commitment* – požadovaná úroveň sa nedosiahla v oblasti strategických vzdušných a námorných preprav, ktoré sú z hľadiska nových požiadaviek kriticky dôležité. Boli načrtnuté aj cesty na prekonanie problémov, medziiným v spolupráci v obrannom priemysle, v spoločnom financovaní kritických spôsobilostí (Slovensko túto myšlienku priamo podporilo prostredníctvom svojho prezidenta) a mnohé ďalšie.

Ozbrojené sily vo svete, aj v rámci NATO, sa dajú veľmi zreteľne kategorizovať z viacerých hľadísk, medzi ktoré patria: kvalita, reformné výsledky, uplatnenie systému opatrení vyplývajúcich z prebiehajúcej revolúcie vo vojenstve, schopnosť pôsobenia v sieťo-centrických (*network-centric*) operáciách, relevantnosť kultúry organizácie v jej špecifickej forme modernej vojenskej kultúry či požadované spôsobilosti v novom bezpečnostnom prostredí.

Do prvej, najvyššej kategórie nesporne patria osamotene ozbrojené sily USA a medzi touto a druhou kategóriou je naďalej pripasť najmenej desiatich až pätnástich rokov. Tým nie je povedané, že aj jediná hypervelmoc nemôže mať ťažkosti pri vedení vojny nevhodnými strategickými prístupmi, a že teda nepotrebuje kontinuálne prehodnocovanie svojich prístupov. Práve naopak, moderné bezpečnostné prostredie si vyžaduje vysokú flexibilitu, adaptabilitu a *de facto* kontinuálne revolučné zmeny.

Do druhej kategórie moderných ozbrojených síl s vysokým potenciálom na vyrovnanie sa USA vo vojenských spôsobilostiach patria len vybrané ozbrojené sily. Zo štátov NATO je to Veľká Británia, Holandsko, ale aj niektoré tradičné európske veľmoci ako Francúzsko a Nemecko, pre ktoré kontinuálne evolučné zmeny v prístupoch v oblasti bezpečnosti vytvárajú predpoklady na to, aby revolučné zmeny neznamenali šokovú terapiu. Z iných štátov sveta sa medzi takéto ozbrojené sily môže zaradiť Izrael, Singapur, prípadne Austrália, ale v tomto klube určite nie je dlhý rad čakateľov na imaginárne členstvo.

Do tretej kategórie štátov možno zaradiť štáty, ktoré primerane reagujú na požiadavky zmien v bezpečnostnom prostredí z regionálneho hľadiska a zachytávajú

čiastkové modernizačné trendy v technolo-gickej a doktrínálnej oblasti, ale v oblasti zmien vo vojenskej kultúre tradicionalizmus môže spôsobovať konzerváciu menej primeraných prístupov. Aj keď väčšinu tradičných členov NATO možno zaradiť do uvedenej kategórie, kritické poznámky z Istanbulského summitu by určite našli živnú pôdu.

S poľutovaním možno konštatovať, že na členstvo v tejto kategórii nemôže zatiaľ aspirovať ani jeden z bývalých členských štátov Varšavskej zmluvy či ich nástupníckych štátov. Táto historicky determinovaná štvrtá kategória sa vyznačuje najmä tým, že vojenskou kultúrou a doktrínálnymi prístupmi zostáva na úrovni vojenského myslenia medzi prvou svetovou vojnou a vojnou vo Vietname. „Prebojovanie sa“ do druhej alebo aspoň tretej kategórie si vyžaduje doslova kultúrny šok a skok často cez jedno storočie. Slovensko nie je v tomto smere výnimkou napriek tomu, že v roku 2001 pripravilo ambiciózne plány reformy a ich realizáciou v určitých vymedzených oblastiach sa dostalo jednoznačne na čelo svojej skupiny.

Do poslednej kategórie patrí nemalé množstvo krajín tretieho sveta, ktoré sú z hľadiska smerovania revolučných zmien vo vojenstve irelevantné. Závery Istanbulského summitu nemožno podceňovať aj a najmä preto, aby sa Slovensko neprepadlo do poslednej kategórie štátov.

Ozbrojené sily SR už formálne nastúpili na cestu revolúcie vo vojenstve, ale treba otvorene povedať, že realizácia veľmi dobrých koncepčných zámerov bola a je brzdená „inštitucionálnou paralýzou“, spôsobenou neschopnosťou odstrániť rezíduá negatívnych dôsledkov tzv. inštitucionálnej pamäti skostnateného armádneho moloča. Predpokladom revolúcie vo vojenstve bude v slovenských podmienkach – a vôbec v podmienkach bývalej Varšavskej zmluvy – doslova revolúcia vo vojenskej kultúre (vojensko-kultúrna revolúcia). Jej hlavným cieľom musí byť zásadná revolučná zmena celej vojenskej kultúry v širšom zmysle a vojenského myslenia v užšom zmysle.

Aj pre skostnatenú vojenskú kultúru sa zatiaľ všetky doterajšie reformné pokusy zvrhli na formálne reštrukturalizačné akty, ktoré nepriniesli a nemohli priniesť zásadnú kvalitatívnu zmenu pre ozbrojené sily nového typu.

VÍZIA OZBROJENÝCH SÍL PRE 21. STOROČIE

Z posledných dvoch summitov NATO vyšli iniciatívy na zefektívnenie vojenskej dimenzie NATO. V princípe existujú tri osvedčené cesty: 1. špecializácia, v ktorej ide o tzv. okrajové spôsobilosti, napríklad Slovensko sa prihlásilo ako vedúci štát na zabezpečovanie oblasti likvidácie nevybuchnutej munície (EOD – *Explosive Ordnance Disposal*); 2. zoskupovanie zdrojov, v tomto smere bude napríklad Slovensko prispievať do jednotiek rýchlej reakcie NATO, vrátane malej jednotky RCHBO; 3. spoločné spôsobilosti – práve táto forma sa ukazuje najmenej prebádaná a najpotrebnejšia v oblasti technologicky náročných spôsobilostí.

Z hľadiska OS SR *musíme prehodnotiť, na čo máme a čo je vhodné ponúkať*. Určite by to v tejto etape nemali byť zložky s ťažšou technikou, ale ani zložky, vyžadujúce si určité úzke špecializácie, ktoré si armáda malého štátu nemôže dovoliť cvičiť. *V tomto kontexte je vážne spochybniteľná ambícia malých nejadrových štátov na špecializáciu v oblasti radiácie, chemickej a biologickej ochrany*. Treba uviesť, že ani pri spracovaní dlhodobých dokumentov nebola a nie je odvaha pozrieť sa pravde do očí a niektoré názory zanikajú. Jedinou realistickou alternatívou v tých vojenských spôsobilostiach, ktoré sú finančne náročné, sa ukazuje proces zriaďovania spoločných jednotiek *veľkého množstva krajín*. Projekt budúcnosti možno označiť ako „špecializáciu v personálne náročných spôsobilostiach, partnerstvo v technologicky a finančne náročných spoločných spôsobilostiach, koncepčnú interoperabilitu v celej škále“. V procese vojenských reforiem treba brať do úvahy realitu, medzi nimi nesporne obmedzujúce faktory, a to je extrémne nekvalitná kultúra celej štátnej správy, charakterizovaná okrem iného legislatívnym prostredím predindustriálneho veku, ktoré neberie do úvahy fakt, že slovenská spoločnosť sa v informačnom veku iba vyskytla. Cesta späť je však nemožná, a platí to aj pre bezpečnostné organizácie.

PROJEKT PERSPEKTÍVNYCH SPOLOČNÝCH SPÔSOBILOSTÍ

Modernizácia prístupov postkomunistických štátov si vyžaduje prehodnotenie prakticky všetkých postulatov, na ktorých stojí súčasné armády. Ukazuje sa, že najdôležitejším doktrínalným prístupom musí byť *finančná dostupnosť* na základe realistických dlhodobých plánov, premyslených programov a rozložených rozpočtových položiek na veľké akvizície tak, aby bolo možné financovať priebežné modernizácie spôsobilostí, ktoré sú kriticky nevyhnutné na udržanie interoperability s NATO. Mimoriadne vysoká finančná náročnosť udržiavania niektorých vojenských spôsobilostí založených na technológiách neumožňuje

udržiavať krok s vývojom vo svete pre rozhodujúcu časť menších a stredne veľkých štátov. Na druhej strane úzka špecializácia by ohrozila celkovú obranyschopnosť štátov pre prípad vývoja najnepriaznivejších scenárov ohrozenia a nutnosti obnovy uceleného balíka vojenských spôsobilostí pre tradičné ohrozenia, ktorých predpoklad je veľmi nízky, ale po dlhšom čase príprav nie je úplne vylúčený. Treba preto hľadať kompromisné riešenia, ktoré ponúka kooperácia viacerých štátov v konkrétnych oblastiach a *vytváranie spoločných jednotiek v tej kategórii spôsobilostí, v ktorých dostupnosť je pod hranicou operačnej primeranosti z hľadiska hospodárnosti*. Základným cieľom by malo byť zachovanie expertízy v technologicky náročných oblastiach vojenstva, ktorá môže vytvoriť základňu na rozšírenie stavov vojsk, docvičenie personálu a akvizícia techniky, ak by si to situácia vynútila.

Možno identifikovať niekoľko oblastí, v ktorých jedine hľadanie sústredujúcej sil veľkého množstva krajín umožní, aby tieto krajiny splnili očakávania NATO o prispievaní do spoločnej obrany, ale aj do obrany vlastného teritória. Patria medzi ne moderné viacúčelové nadzvukové bojové lietadlá na obranu vzdušného priestoru, strategické dopravné lietadlá, viacúčelové stredné vrtuľníky, prostriedky elektronického boja, špecializované prieskumné prostriedky vrátane bezpilotných prostriedkov alebo prostriedkov elektronického spravodajstva, niektoré protiletadlové raketové prostriedky a poľné nemocnice. Jednotlivé malé a stredné štáty si nemôžu dovoliť celý komplex súvisiacich opatrení tak, aby držali krok s rýchlym vývojom. V spolupráci ešte väčšieho počtu krajín NATO prakticky v rámci všetkých európskych členov tejto organizácie bude potrebné riešiť ďalšie spôsobilosti, vrátane kozmického prieskumu, lietadiel na tankovanie počas letu a komplexnejších spôsobilostí elektronického boja, dokonca aj spôsobilostí v oblasti ochrany proti zbraňam hromadného ničenia. Pokiaľ sa nenájde spoločná politická vôľa na netradičné spoločné riešenia, ozbrojené sily nových členských krajín sa veľmi rýchlo stanú nefunkčné a pôjde nielen o vyhadzovanie peňazí na takéto armády do vetra, ale oveľa vážnejším problémom bude marginalizácia takýchto izolovaných štátov v rámci celého NATO a ich zotrvanie v najnižšej kategórii z hľadiska kvality.

NATO HĽADÁ SVOJU IDENTITU

Na základe možností načrtnutých v tejto štúdiu možno konštatovať, že prizvaním nových malých členov si NATO nachádza zásadne novú dimenziu svojej identity a perspektívy do veľmi ďalekej budúcnosti. Bez NATO bude najmä stredná a východná Európa čeliť vážnym problémom. Ak sa aliancia chce vyhnúť tomu, aby sa stala klubom vojensko-politických dinosaurov trpasličej veľkosti a okrasných armád, ne-

môže urobiť nič lepšie, ako podporiť inováčné iniciatívy a riešenia, vyplývajúce z nových koncepcií. NATO so svojimi členmi nemá inú možnosť, len za každú cenu presadiť revolúciu vo vojenstve do všetkých štátov. NATO nemá inú možnosť, len uskutočniť revolúciu vo vojenstve a odstrániť obrovskú priepasť v spôsobilostiach medzi Európou a USA. Európa nemá inú možnosť, len urobiť revolúciu vo vojenstve v rámci NATO. Toto budú rozhodujúce podmienky, ktoré dávajú NATO dlhodobý význam. Všetky ostatné varianty sú v podstate katastrofické.

Jedným z implicitných záverov Istanbulskeho summitu je konštatovanie, že Európa musí dosiahnuť porovnateľnú efektívnosť vynakladania prostriedkov na obranu (meraných modernými „produktmi“, čiže veľkosťou operačne pripravených a nasaditeľných vojsk) so svetovým lídrom v tejto oblasti – s USA. Inak vynakladané prostriedky nemajú účel. Možno spoločne pochopíme, že východiskom bude vytvorenie dvoch kategórií vojsk: „nadnárodných“ ozbrojených síl európskych štátov a akýchsi „národných gárd“ jednotlivých štátov. Kriticky dôležitým predpokladom takéhoto riešenia bude poučenie sa zo všetkých vážnych chýb pseudofederácií bývalého východného bloku, v ktorých sa myšlienka federatívnosti vlastne sprofanovala. Aj transatlantické partnerstvo v oblasti obrany a bezpečnosti môže byť pevnejšie v prípade zabezpečenia komplementárneho prístupu, vychádzajúceho z princípu dvoch „pilierov“ – európskej a severoamerickej. Technologické aspekty moderných vojen sa dajú zužitkovať iba spojeným úsilím. Treba si uvedomiť, že to, čo nie je nasaditeľné a dlhodobo udržateľné do budúcnosti, prakticky stráca z vojenského hľadiska svoju relevantnosť. To je v kontexte strategických spôsobilostí hlavný záver Istanbulskeho summitu NATO.

(Autor je generálnym riaditeľom
Sekcie vojenského vzdelávania
Ministerstva obrany SR)

SUMMARY

The author, director general of Department of military education at the Ministry of Defence in Slovakia, focuses on strategic trends in building up new military capabilities, as discussed at the NATO summit in Istanbul. He emphasizes three factors that have crucial importance for the future of transatlantic security – change in the area of operation of the Alliance (NATO must be ready to act also outside Europe); the need to carry out complex revolution in military affairs in NATO's European member states; and recognition of the EU as an important security actor. While collective defense remains main mission of the Alliance, the nature of threats has changed and thus NATO needs to adapt and to strengthen its military capabilities. Armed forces of NATO's European member states (with exemption of United Kingdom and France) have to reformed themselves and to adopt on new out-of-area operations of global crisis management

Marek Štastný

NATO A JEHO POSILNENÉ PARTNERSTVÁ

V súvislosti s problémami, cez ktoré NATO prešlo počas irackej krízy, ako aj počas robustného rozšírenia, sa ozývajú hlasy, ktoré hovoria o zániku tejto organizácie. Predstavitelia „starej školy“ v západnej Európe, ale aj lídri v nových demokraciách si však stále želajú, aby si aliancia naďalej zachovala svoju vážnosť a nebola zredukovaná na diskusný klub.

Po 11. septembri a po operáciách v Iraku a Afganistane sa NATO často vníma len ako akási „skrinka na náradie“, po ktorej USA siahnu – aj to nie vždy hneď –, keď treba do operácií krízového manažmentu *ex post facto* zapojiť „multilaterálne jednotky“. Istanbúlsky summit len potvrdil, že vážne nezhody v transatlantických vzťahoch pretrvávajú. Vo svetle vývoja v Afganistane a Iraku je však isté jedno – ak má NATO aj naďalej zostať efektívnou platformou na riešenie bezpečnostných problémov v euroatlantickom priestore a mimo neho, je dôležité, aby ho aj európski spojenci začali vnímať ako nástroj globálnej bezpečnosti. Táto zmena vo vnímaní NATO však bude spojencov stáť politické body, keďže operácie krízového manažmentu mimo vlastného územia, ktoré si takýto prístup vyžaduje, sú náročné a nebezpečné.

Istanbúlsky summit, ktorý sa konal v ten istý mesiac ako oslavy 60. výročia vyodenia v Normandii, mal byť zmierovacím summitom. Avšak realita bola odlišná. Prijatie rezolúcie Bezpečnostnej rady OSN o Iraku ešte pred summitom ani odovzdanie moci irackej vláde počas summitu nepomohli nájsť širší konsenzus na väčšiu angažovanosť NATO v Iraku. Zodpovednosť, ktorú aliancia formálne prevzala v Afganistane, vážne zaostáva za reálnymi potrebami, keďže zvýšenie počtu jednotiek bolo značne oneskorené. Návrhy predložené Spojenými štátmi na vyslanie jednotky rýchlejšie reakcie NATO do Afganistanu niektorí európski spojenci zmietli zo stola s argumentom, že jednotka bola vytvorená pre núdzové situácie, a nie na mierové operácie.

Napriek problémom v Afganistane a nezhodám, pokiaľ ide o Irak, Istanbúlsky summit zvýraznil viacero pozitívnych bodov. Dôkazom úspešnosti aliancie je aj fakt, že samotná misia v Afganistane sa opiera o partnerstvá, ktoré NATO vybudovalo v minulosti. V rámci misie NATO v Afganistane dnes pôsobi osem partnerských štátov, pričom viaceré poskytujú špecializované jednotky (vojenskú políciu a odmínovacie tímy). Partneri v strednej Ázii pomáhajú zabezpečovať aj logistickú podporu síl ISAF – kým sa totiž výzbroj dostane do Afganistanu, musí prejsť ich územím.

Vzťahy rozvinuté v rámci Partnerstva za mier položili základy na to, aby členské krajiny vypracovali návrhy dvojstranných dohôd umožňujúcich tranzit materiálu cez územia týchto štátov, ako aj na sústreďenie síl a zásob na území týchto krajín. Vzhľadom na rôznorodé etnické zloženie obyvateľstva Afganistanu stredoázijskí partneri majú vplyv aj na dôležitých miestnych aktérov a môžu ho využiť na podpo-

ru cieľov síl ISAF. Výsledkom pôsobenia týchto rozličných faktorov je to, že štáty strednej Ázie, kedysi považované za perifériu euroatlantickej oblasti, sú teraz dôležitým regiónom susediacim s alianciou. Program Partnerstvo za mier priniesol konkrétne dividendy – lepšiu pripravenosť krajín regiónu na rýchle rozvinutie ich spolupráce s krajinami NATO.

VÝZNAM PROGRAMU PARTNERSTVO ZA MIER

Program Partnerstvo za mier (PfP) vznikol v roku 1994 na podporu stability v Európe po skončení studenej vojny. Bol koncipovaný ako fórum na konzultácie medzi krajinami v euroatlantickom priestore o bezpečnostných otázkach. Krajiny, pre ktoré bol program určený, sa prelinajú s krajinami, ktoré sú členmi Organizácie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OBSE). V rámcovom dokumente, schválenom na ministerskom stretnutí Severoatlantickej rady (NAC) v roku 1994, sa uvádza, že hlavným kritériom členstva je podpora princípov demokracie, slobody a dodržiavanie princípov medzinárodného práva.

Vstupom do partnerstva s NATO sa členské krajiny zriekli použitia hrozieb či sily ako nástrojov na narušenie teritoriálnej celistvosti a politickej nezávislosti štátov, zaviazali sa rešpektovať existujúce hranice, urovnávať nezhody medzi sebou mierovou cestou, dodržiavať záväzky plynúce zo Záverečného helsinského aktu, ako aj všetkých relevantných dokumentov schválených Konferenciou pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (KBSE). Pristupujúce krajiny sa ďalej zaviazali plniť si povinnosti pri odzbrojovaní a kontrole zbrojenia a očakáva sa od nich transparentný prístup k obrannému plánovaniu a rozpočtovaniu.

Po procedurálnej stránke musela každá krajina pristupujúca k PfP podpísať tzv. rámcový dokument a odovzdať tzv. prezenčný dokument centrálne NATO. Ten obsahoval mieru participácie v aktivitách s členskými krajinami NATO (napríklad spoločné plánovanie, výcvik atď.) a slúžil ako podklad na vypracovanie Individuálneho partnerského programu (IPP) medzi partnerským štátom a NATO. Spolupráca s NATO zahŕňala aj možnosť participácie na spoločných cvičeniach – ich zámerom bolo zlepšenie pripravenosti partnerských krajín viesť mierové, pátracie (*search and rescue*) a humanitárne operácie, ako aj iné misie, na ktorých sa zúčastnené strany dohodli. Ďalej bola umožnená spolupráca v oblasti krízového manažmentu, civilného nú-

dzového plánovania, letového dispečingu, ako aj v otázke zbrojenia. Takzvaný Plánovací a hodnotiaci proces PfP (*Planning and Review Process – PARP*), podobný procesu plánovania síl (*Force planning process*), bol vyvinutý na zvýšenie interoperability členských krajín PfP s NATO. Podobne ako v samotnej aliancii v procese boli PfP predstavené tzv. partnerské ciele a ich plnenie podliehalo pravidelnému monitorovaniu.

Na politickej úrovni je zastrešujúcim orgánom PfP Euroatlantická partnerská rada (EAPC), ktorá v roku 1997 vystriedala NACC (*North Atlantic Cooperation Council*). EAPC predstavuje multilaterálne fórum na diskusiu o otázkach regionálnej bezpečnosti a usmerňuje operácie programu PfP. Ekonomický výbor v rámci EAPC sa podieľa na monitorovaní výdavkov na obranu členských krajín vo vzťahu k výkonu ich ekonomík, ako aj k bezpečnostným aspektom ekonomického vývoja, a napomáha členským krajinám v procese modernizácie ozbrojených síl. EAPC si zároveň kladie za cieľ sprostredkovať medzi členskými krajinami výmenu informácií, vrátane politických kontaktov, a pomáhať členským krajinám pri likvidácii zastaraných zbrojných systémov (konvenčných či nukleárných).

Na nižšej úrovni funguje tzv. pracovné fórum, zastrešené Politicko-vojenským radiačim výborom (PMSC). Predsedom výboru je námestník generálneho tajomníka NATO. Najvyšší politický orgán aliancie, Severoatlantická rada (NAC), sa za účelom politických konzultácií zároveň zúčastňuje približne raz za dva mesiace na spoločných stretnutiach s Euroatlantickou partnerskou radou. Na zabezpečovanie spoločných aktivít s NATO majú partnerské krajiny, zastúpené v NACC, a krajiny, ktoré sa zúčastňujú na programe PfP, svojich styčných dôstojníkov v centrále NATO v Monse, ako aj v Partnerskej koordinačnej jednotke (PCC). Politické konzultácie sa transformujú do konkrétnej spolupráce na úrovni podvýborov NATO. Oblasť spolupráce zahŕňajú napríklad civilné policajné jednotky či široké spektrum iných bezpečnostných otázok.

Keďže krajiny strednej a východnej Európy, ktoré boli donedávna v PfP pristupovali k tejto organizácii skôr ako k „mostu“ k eventuálnemu členstvu v aliancii, zvyšok členov či aspirantov na PfP sa od nich líši. Po robustnom rozšírení na Prážskom summite zostáva v PfP 20 partnerov a aspirantov, z ktorých každý má špecifické ciele. Sú tu krajiny, ktoré buď nemajú záujem o plnohodnotné členstvo v aliancii (tzv. pokročilí partneri – Rakúsko, Írsko, Švajčiarsko, Švédsko, Fínsko), či relatívne pa-

sívni členovia (Moldavsko, Bielorusko). Ďalej sa v skupine nachádzajú dvaja „špeciálni“ partneri (Ukrajina a Rusko), traja potenciálni členovia NATO, ktorí realizujú Akčný plán členstva MAP (Albánsko, Macedónsko, Chorvátsko), tri kaukazské republiky (Arménsko, Azerbajdžan a Gruzínsko) a päť stredoázijských krajín (Kazachstan, Kirgizsko, Tadžikistan, Turkménsko a Uzbekistan). Dve balkánske krajiny sú v pozícii aspirantov na členstvo v PĽP – Bosna a Hercegovina a Srbsko a Čierna Hora.

Členovia PĽP v oblasti okolo Čierneho mora, Kaukazu či strednej Ázie sa na rozdiel od krajín strednej a východnej Európy vyznačujú značne slabšími politickými, ekonomickými, sociálnymi a obrannými inštitúciami. Vyžadujú teda väčšiu mieru pomoci, aby sa ich inštitúcie priblížili štandardom NATO. V tejto oblasti je potrebný transfer expertízy z oblasti transformácie ozbrojených síl, ako aj z oblasti demokratického riadenia a civilnej kontroly nad ozbrojenými silami zo skúsenejších krajín v strednej a východnej Európe.

ROZŠIROVANIE NOVÝCH PARTNERSTEV NA ISTANBULSKOM SUMMITE

Napriek pretrvávajúcim zdržanlivým postojom Francúzska a Nemecka, ktoré boli proti zásahu v Iraku, predstavitelia NATO sa na Istanbulskom summite dohodli na pokračovaní a rozšírení partnerstiev na podporu regionálnej bezpečnosti a stability. Partnerstvá by mali zvyšovaním politickej i vojenskej interoperability medzi členskými a nečlenskými krajinami napomôcť posilňovanie euroatlantickej bezpečnosti. Rovnako dôležitý je zámer zblížovať bezpečnostnú kultúru týchto krajín prostredníctvom spolupráce pri riešení kritických bezpečnostných výziev, a to tak v rámci euroatlantickeho priestoru, ako aj mimo neho.

Prehĺbením kontaktov medzi 26 členskými a 20 partnerskými krajinami sa tak má zvýšiť aj ich schopnosť koordinovať bezpečnostnú politiku a viesť spoločné akcie. Aliancia na Istanbulskom summite rozšírila pôsobnosť partnerstiev vo forme Partnerského akčného plánu na budovanie obranných schopností (*Partnership Action Plan on Defence*) na oblasť Kaukazu a strednej Ázie. NATO má vyslať dvoch styčných dôstojníkov do oblasti Kaukazu a špeciálneho vyslanca (*Special Representative*) do strednej Ázie. V komuniké zo summitu sa uvádza, že aliancia víta rozhodnutie Gruzínska, Azerbajdžanu a Uzbekistanu vytvoriť individuálne partnerské plány (*Individual Partnership Action Plans*) s NATO, ako aj záväzky Gruzínska k reforme. Aliancia tak pokračuje v smerovaní, ktoré nastúpila po skončení studenej vojny, keď pôvodným cieľom PĽP bolo odstrániť bariéry medzi bývalými protivníkmi a budovať bezpečnosť prostredníctvom dialógu a spolupráce.

Istanbulský summit sa zaoberal aj rozhodnutím aliancie prijatým ešte na Praž-

skom summite o transformovaní existujúceho Stredomorského dialógu NATO na ambicióznejšie a rozšírenejšie partnerstvo, ktoré by zo začiatku malo zahŕňať krajiny v Rade pre spoluprácu krajín Perzského zálivu (*Gulf Cooperation Council*). Toto nové posilnené partnerstvo má byť založené na princípe vzájomnej spolupráce a má brať do úvahy individuálne záujmy a potreby všetkých zúčastnených krajín. V komuniké sa uvádza, že táto iniciatíva si dáva za cieľ pôsobiť komplementárne s už existujúcimi stredomorskými iniciatívami z dielni EÚ a OBSE a jej zámerom je podporou obojstranne výhodných bilaterálnych vzťahov v oblasti zvýšiť bezpečnosť a stabilitu.

Summit NATO v Istanbuli prišiel aj s tzv. Istanbulskou iniciatívou spolupráce (*Istanbul Cooperation Initiative – ICI*), ktorá ponúka praktickú bezpečnostnú spoluprácu širokému spektru krajín v oblasti Blízkeho východu – Saudskej Arábie, Kataru, Spojeným arabským emirátom, Bahrajnu, Ománu a Kuvajtu. Táto iniciatíva má pôvod v širšej – kontroverznej – snahe Washingtonu naštartovať politickú a ekonomickú reformu krajín Blízkeho východu v úsilí odstrániť dlhodobé zdroje terorizmu. Plán Washingtonu, známy najmä pod pôvodným názvom Iniciatíva za širší stredný východ (*Greater Middle East Initiative*), si spomedzi členov NATO nezískal veľa stúpenčov, ale v Istanbuli prevládla zhoda, že aliancia by mala krajinám Blízkeho východu ponúknuť intenzívnejšiu spoluprácu.

Konkrétne – NATO plánuje prispieť k budovaniu spôsobilostí týchto krajín v boji proti terorizmu, kontrole šírenia materiálov na výrobu zbraní hromadného ničenia a pašovania zbraní. Zámerom je aj takouto formou prispieť k zlepšeniu schopností spomínaných krajín reagovať na ohrozenia, ktorým čelia spolu s krajinami NATO. V praktickej rovine plán počíta so spoluprácou v akciách proti terorizmu, ponukou výcviku a expertízy v oblasti reformy ozbrojených síl, ako aj s vytváraním príležitostí na spoluprácu vo vojenskej oblasti a s politickým dialógom v otázkach spoločného záujmu. Podľa tureckého denníka Zaman si ICI dáva za cieľ požiadať partnerské krajiny NATO o spoluprácu, ktorá by zahŕňala poskytovanie dôstojníkov a modernizáciu infraštruktúry. Väčšina výcviku by sa mala konať v Turecku a bola by založená na bilaterálnych vzťahoch, zameraných na podporu bezpečnosti a regionálnej stability vrátane konzultácií v oblasti reformy ozbrojených síl, zostavovania obranných rozpočtov, obranného plánovania, civilno-vojenských vzťahov a podpory spolupráce medzi jednotlivými ozbrojenými silami s cieľom zvýšenia interoperability. Tieto kroky môžu viesť aj k zapojeniu ozbrojených síl zúčastnených krajín do operácií pod vedením NATO, v súlade s Chartou OSN.¹

V kľúčovej oblasti boja proti terorizmu ICI počíta s výmenou informácií a so spoluprácou v operáciách na mori,² s odstraňovaním teroristov a s narušením ich plá-

nov, ako aj s komplexnou obranou proti terorizmu, za predpokladu, že takáto spolupráca je v súlade s podmienkami stanovenými alianciou. Súčinnosť medzi NATO a krajinami, ktoré sa rozhodnú zapojiť do tejto spolupráce, sa ďalej predpokladá v otázkach zbraní hromadného ničenia a ich nosičov. NATO ponúka aj spoluprácu pri ochrane hraníc s dôrazom na predchádzanie terorizmu, šírenie ručných a ľahkých zbraní či pašovanie.

Partnerstvo za mier už tradične predstavuje osvedčený model spolupráce medzi krajinami s perspektívou možného členstva v aliancii. Slovom generálneho tajomníka Scheffera, táto forma spolupráce bude ponúknutá aj Bosne a Hercegovine a Srbsku a Čiernej Hore. Tieto krajiny však budú musieť splniť isté kritériá – napríklad plne spolupracovať s Medzinárodným trestným tribunálom pre bývalú Juhosláviu.

K ďalším aktivitám, ktoré prehĺbili existujúce partnerstvá, patrilo uzatvorenie dohôd s Ruskou federáciou a Ukrajinou – krajinami, ktoré sú pre alianciu dôležité zo strategického hľadiska. Zapoja sa do operácie *Active Endeavor* v Stredozemnom mori. V komuniké Istanbulského summitu sa zároveň uvádza, že aliancia víta pokrok, ktorý bol dosiahnutý v spolupráci s Ruskom v oblasti raketovej obrany, v civilno-vojenskom plánovaní, v rámci Iniciatívy spolupráce vo vzdušnom priestore (*Cooperative Airspace Initiative*) a v záchranárstve na mori. V časti komuniké zameranej na vzťahy s Ukrajinou NATO víta pokračovanie participácie Ukrajiny v misii KFOR v rámci poľsko-ukrajinskej brigády, ako aj pokroky v reforme ozbrojených síl. Rovnako dôležité je ďalšie posilňovanie spolupráce s NATO vo vojenskej a obrannej sfére, vrátane hostiteľskej podpory a strategických prepravných kapacít. V jazyku komuniké je však vo vzťahu k tejto krajine citelná značná podmienenosť; konkrétne sa uvádza, že posilnenie vzťahov NATO – Ukrajina si bude vyžadovať presvedčivejšie dôkazy odhodlanosti ukrajinského politického vedenia na širokú reformu, zvlášť vo vzťahu k nadchádzajúcim prezidentským voľbám, ktoré sa budú konať v jeseni 2004.

NATO – GLOBÁLNA ORGANIZÁCIA?

Istanbulský summit NATO tak po čase plnom rozporov predstavoval príležitosť na zmierenie medzi členmi aliancie – predovšetkým medzi Francúzskom a Nemeckom na jednej strane a Spojenými štátmi a Veľkou Britániou na strane druhej. Pokiaľ sa tak nestane, jadro aliancie zostane narušené, bude ťažké nájsť zhodu na politickej úrovni. O to ťažšie bude hľadanie spoločnej reči medzi Európou a Amerikou, ako aj v rámci Európy na tému zásadných otázok globálnej bezpečnosti, ako sú Afganistan a Irak – s priamym dosahom na Európu a rovnako aj na USA.

Aj napriek pretrvávajúcim nezhodám vo forme a v miere angažovanosti NATO v spomenutých oblastiach zostáva faktom, že aliancia pokračuje v rozširovaní zóny

stability a v budovaní partnerstiev. Nedávne rozšírenie NATO o sedem jeho bývalých partnerov – Bulharsko, Estónsko, Litvu, Lotyšsko, Rumunsko, Slovensko a Slovinsko³ môže pomôcť zachovať alianciu ako relevantnú bezpečnostnú organizáciu. Ich úloha ako bývalých členov programu Partnerstvo za mier môže spočívať v odovzdaní skúseností krajinám, ktoré ešte len riešia problémy, ktoré majú noví členovia NATO už za sebou, a tým prispieť k rozširovaniu zóny stability – v Európe, ako aj mimo nej. Partnerstvá s krajinami Stredomoria, Kaukazu, strednej Ázie či Blízkeho východu svedčia o tom, že napriek nezhodám sa NATO transformuje na globálnu bezpečnostnú organizáciu. Tento fakt je solídnym východiskom na hľadanie spoločnej reči v aliancii.

(Autor pracuje v Inštitúte pre verejnú otázku)

SUMMARY

In NATO and Its Strengthened Partnerships Marek Štátný discusses the future of the Alliance after the Istanbul summit. He maintains that even though disagreements between allies are still present, the Alliance continues to widen zone of stability and to build up new partnerships. Štátný argues that it is necessary to perceive NATO as a tool of global security. Only then there is a chance that NATO will grow into organization that would provide and guarantee security also beyond the euratlantic area. It is of vital importance, author believes, that NATO continues to work with the non-member states in the framework of strengthened partnerships such as Istanbul Cooperation Initiative, for such cooperation has proved to be both efficient and necessary in missions such as Afghanistan and it is also mutually beneficial with respect to maintaining peace and security in the world.

REFERENCIE

Wagstyl, Stefan. „NATO nations consider bigger Iraq role.“ *Financial Times*, 6. 1. 2004
 „Istanbul Cooperation initiative.“ *NATO Policy document*, 9. 7. 2004. <http://www.nato.int/docu/comm./2004/06-istanbul/docu-cooperation.htm>
 „Partnership with the Countries of Central and Eastern Europe.“ *Vyhlasenie vydané na stretnutí Severoatlantickej rady Kodaň*, 6-7. jún 1991. <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c910607a.htm>
 NATO Partnership for Peace.“ *U. S. Bureau of Public Affairs. Department of State Fact sheet*. http://www.fas.org/man/nato/offdoc/us_95/dos950519.htm
 Istanbul Summit Communiqué, 28. 6. 2004. <http://www.nato.int/docu/pr/2004/p04-096e.htm>

¹ Vráta zapojenia sa v role pozorovateľa/účastníka vo vybraných NATO/PfP výcvikoch, ako aj v operáciách na podporu mieru pod vedením NATO na báze od prípadu k prípadu.

² V súlade s procedúrami schválenými Radou NATO vyžadovanými na pripojenie sa k operácii *Active Endeavour* v Stredomorí.

³ NATO má po prvý raz viac členských (26) než partnerských štátov (20).

Viktor Kovalov

NOVÉ MISIE SEVEROATLANTICKEJ ALIANCIE

Summit Severoatlantickej aliancie v Istanbuli (28. – 29. jún) považuje veľa politológov za historický. Nie preto, lebo sa na ňom po prvý raz zúčastnili predstavitelia 26 krajín, ale predovšetkým preto, lebo naznačil nové geografické priority v činnosti aliancie: Blízky a Stredný východ, Stredomorie, stredná Ázia a Kaukaz.

Tento obrat udalostí nebol neočakávaný – začiatkom 50. rokov minulého storočia bola hlavnou arénou pre sily NATO Európa: Severoatlantická aliancia hrala úlohu diplomatického mechanizmu, ktorý by povolil použiť vojenskú silu USA na obranu západoeurópskych krajín pred sovietskou hrozbou. Dnes je však situácia celkom iná a „neodhadnuteľná“ bezpečnostné hrozby, ktoré si budú vyžadovať okamžitú reakciu, možno očakávať skôr na Blízkom a Strednom východe, respektíve na Kaukaze a v strednej Ázii. Preto sa kľúčovou témou summitu NATO v Istanbuli stalo rozšírenie pôsobnosti tejto organizácie za hranice zóny jej pôvodnej historickej zodpovednosti.

AFGANISTAN

Na Istanbulskom summite NATO bolo prijaté rozhodnutie o zvýšení počtu mierového kontingentu v Afganistane zo 6 500 na 10 500 vojakov. Rozhodnutie bolo odôvodnené nízkou úrovňou bezpečnosti v krajine a mimoriadne napätou vnútropolitickou situáciou pred blížiacimi sa prezidentskými voľbami.

Bezpečnostná rada OSN koncom roka 2001 schválila rozmiestnenie špeciálnych síl (*International Security Assistance Force – ISAF*) ako jeden z mechanizmov stabilizácie vojensko-politickej situácie v Afganistane. Na začiatku ponúko do ISAF svoje národné kontingenty 17 štátov, v súčasnosti tu pôsobia vojaci a dôstojníci z 35 krajín. NATO prevzalo velenie nad operáciou v auguste 2003. Už v tomto období pochádzalo 90 % jednotiek práve z členských štátov aliancie a NATO zároveň poskytovalo vedúcej krajine ISAF, Kanade, logistickú podporu. Podriadenie operácie veleniu NATO vyriešilo v dlhodobom rámci problém kontinuity velenia.

Dlhodobá stratégia NATO pre ISAF v Afganistane definuje nasledovné politické ciele: implementácia bonnskej dohody; pomoc afganskej prechodnej vláde v procese prevzatia zodpovednosti za krajinu

v oblasti bezpečnosti; koordinácia a spolupráca s Asistenčnou misiou OSN (UNAMA) a ďalšími medzinárodnými vládnymi a mimovládskymi organizáciami; spolupráca s vojenskými jednotkami operácie Trvalá sloboda a spolupráca so samotnými Afgancami v civilno-vojenskej oblasti. Konečným cieľom misie ISAF je dosiahnuť taký stav afganskej spoločnosti, ktorý umožní ukončenie operácie a uspokojivý pokrok v nasledovných oblastiach: odzbrojenie; demobilizácia a reintegrácia Afganistanu; výcvik afganskej národnej armády; posilnenie pozície afganskej vlády pri implementácii aktivít zameraných na boj proti obchodu s narkotikami a pri uplatňovaní prijatej ústavy. Medzi úlohy ISAF patrilo aj zaistenie bezpečnosti zasadnutia afganského parlamentného zhromaždenia *Loya Džirga*. V súčasnosti sa ISAF pripravuje na zabezpečenie podmienok na konanie volieb.

Súčasťou stabilizačného úsilia medzinárodného spoločenstva v Afganistane sú aj Provinčné rekonštrukčné tímy (PRT). Ich úlohou je poskytovať pomoc pri budovaní infraštruktúry, ekonomiky a pri posilňovaní bezpečnosti v afganských provinciách. Počíta sa s tým, že tímy PRT postupne prejdú pod velenie operácie ISAF.

Ešte koncom mája 2004 predseda Parlamentného zhromaždenia NATO Douglas Bereuter vyhlásil, že voľby v Afganistane, ktoré by sa mali konať v jeseni 2004, sa neuskutočnia, pokiaľ nebudú počty ISAF zvýšené. Na zvýšenie síl ISAF a rozšírenie zóny zodpovednosti operácie vyzývali aj rôzne humanitárne organizácie, ktoré sa obávali o svoju bezpečnosť, a podobný apel adresoval aliancii aj prezident Afganistanu Hamíd Karzaj.

Až do uskutočnenia summitu v Istanbuli však členské krajiny NATO posielali svoje vojská do mierovej operácie v Afganistane s veľkou neochotou. Ťažkosti s technickým zabezpečením kontingentu ISAF vznikali aj počas jeho prítomnosti v krajine.

V súčasnosti sú jednotky ISAF sústredené predovšetkým v Kábule a (vdaka ne-

meckým mierovým jednotkám) v Kunduze.

Mnohé členské krajiny deklarovali zvýšenie počtu príslušníkov svojich kontingentov – napríklad Holandsko zo súčasných 140 na 300 vojakov, Španielsko zo 475 na 1 040. Po uskutočnení afganských voľieb sa má početnosť španielskych vojsk znížiť na 540 vojakov, no ani Turecko nevyklučuje, že v roku 2005 môže vyslať do Afganistanu doplnkové vojská a zväčšiť svoj kontingent zo súčasných 155 na 1 500 vojakov. Svoju vojenskú prítomnosť v Afganistane plánuje zvýšiť aj Taliansko a iné členské krajiny aliancie. Ešte pred uskutočnením voľieb by sa mali vytvoriť ďalšie štyri oporné základne a letecká zložka ISAF sa má posilniť šiestimi vojensko-dopravnými lietadlami a 18 vrtuľníkmi, z ktorých bude 6 bojových.

Je očividné, že na riešenie hlavných problémov Afganistanu by mali členské krajiny NATO zvyšovať nielen počty vojakov, ale aj počty civilných špecialistov. Práve oni majú pomáhať budovať infraštruktúru a vrátiť Afganistan do normálneho života. Preto sa na summite hovorilo aj o posilnení tzv. provinčných rekonštrukčných tímov – v súčasnosti ich funguje v Afganistane približne desať. Pracujú v blízkosti základní jednotiek operácie Trvalá sloboda a základní jednotiek ISAF. Na Istanbulskom summite bolo rozhodnuté posilniť 5 takých skupín, pričom každej z nich bude pridelených po 100 vojakov.

BOSNA A HERCEGOVINA

Prvou operáciou v histórii NATO mimo vlastného územia sa stala operácia v Bosne a Hercegovine. Táto operácia znamenala prelom v dlhoročnej vojne medzi bosnianskymi Srbmi, Chorvátmi a moslimskou komunitou krajiny. Po dvojtyždňovom bombardovaní pozícií bosnianských Srbov boli v roku 1995 podpísané daytonské dohody o ukončení vojny v Bosne a Hercegovine, ktoré nadobudli účinnosť 20. decembra 1995. Na základe týchto dohôd prebral na seba 60-tisícový kontingent NATO – Implementačné sily (IFOR) – vojenskú zodpovednosť za mierový proces. Neskôr boli sily IFOR premenované na Stabilizačné sily (SFOR).

Súčasná situácia v Bosne a Hercegovine umožňuje považovať misiu NATO za úspešnú a ukončiť ju. Na základe dohody z Istanbulského summitu by sa tak malo stať do konca roka 2004 a misia následne

prejde pod mandát Európskej únie. NATO si však prítomnosť v Sarajeve zachová, aby pomohlo Bosne a Hercegovine s reformou obranného sektora.

KOSOVO

Nasadenie síl NATO v Kosove sa uskutočnilo po 78-dňovej vzdušnej kampani v roku 1999, ktorej cieľom bolo zastaviť humanitárnu katastrofu v krajine. Rozhodnutiu aliancie – pravdepodobne najspornejšiemu v jej histórii – predchádzala viac než rok trvajúca občianska vojna v Kosove. Keďže diplomatické prostriedky zlyhali, aliancia sa rozhodla použiť vojenské prostriedky. Po ukončení vzdušnej kampane prešlo Kosovo pod správu OSN a bezpečnosť začal zaisťovať kontingent NATO – KFOR (na začiatku to bolo okolo 70 000 vojakov, v súčasnosti okolo 20 000).

Podľa slov generálneho tajomníka NATO aliancia trvá na presadení multietnického princípu pri riešení problémov v tejto krajine. Pod princípom multietnicity Kosova NATO rozumie nedeliteľnosť krajiny na albánsku a srbskú časť. Avšak realita je iná – existuje nebezpečenstvo, že Kosovo sa stane nie multietnickou, ale monoetnickou krajinou s jednoznačnou dominanciou etnických Albáncov. Všetky európske krajiny uznávajú, že najväčším nebezpečenstvom pre mierový proces v Kosove je albánsky extrémizmus. Oprávnenosť tohto presvedčenia potvrdili aj udalosti zo 17. – 19. marca 2004, keď pri násilnostiach v Kosove bolo zabitých 19 a zranených vyše 1 000 etnických Srbov.

Začiatkom júla 2004 vydala OBSE dokument, v ktorom konštatuje, že mierové vojská v Kosove neboli pripravené na podobné „vystúpenia“ a prijaté opatrenia boli „nedostatočného, nepremysleného charakteru“. Z vyššie uvedeného vyplýva, že zatiaľ je predčasné hovoriť o odchode kontingentu NATO z Kosova.

IRAK

Vo vyhlásení v prvý deň summitu v Istanbuli vyjadrili hlavy štátov a vlád členských krajín NATO súhlas s pomocou Iraku v procese prípravy a výcviku jeho bezpečnostných zložiek. Toto rozhodnutie reagovalo na prosbu dočasnej irackej vlády a je plne v súlade s Rezolúciou Bezpečnostnej rady OSN č. 1546, ktorá navrhuje medzinárodným a regionálnym organizáciám poskytnúť pomoc mnohonárodným silám, v súčasnosti rozmiestneným

v Iraku. Hlavy štátov a vlád členských krajín NATO rozhodli aj o svojej podpore pri príprave a výcviku irackých ozbrojených síl. Severoatlantickej rade, hlavnému rozhodovaciemu orgánu NATO, bolo uložené, aby spoločne s Irackou dočasnou vládou vypracovala podmienky na realizáciu tohto rozhodnutia.

Pri tejto príležitosti generálny tajomník Severoatlantickej aliancie vyhlásil: „Tým, že budeme realizovať prípravu irackých bezpečnostných zložiek a pomáhať rozvíjať ich silové štruktúry, zároveň sa budeme snažiť, aby čo najskôr nastala chvíľa, keď už prítomnosť medzinárodných síl v Iraku nebude potrebná. Toto je cieľ, ktorý sa snažíme dosiahnuť.“

Už v júli 2004 do Iraku pricestovali štyria dôstojníci, ku ktorým sa následne pripojilo ďalších 40 predstaviteľov Severoatlantickej aliancie a spoločne majú nadväzovať kontakty s irackým ministerstvom obrany. Prvá správa bude predložená NATO do polovice septembra 2004. Zatiaľ však nie je vyriešené, komu bude misia NATO podriadená. Do úvahy prichádza centrála aliancie v Bruseli alebo velenie amerických vojsk v Iraku. Proti druhej možnosti však vystupuje Francúzsko.

Rozhodnutie o podpore dočasnej irackej vlády možno považovať za diplomatický úspech Spojených štátov amerických. Tie sa už dlhší čas pokúšali dosiahnuť angažovanie sa NATO v Iraku. Najväčšieho oponenta malo toto rozhodnutie už tradične vo Francúzsku, ktoré tvrdo protestuje proti akémukoľvek angažovaniu sa NATO v krajine. V súvislosti s početnou moslimskou komunitou žijúcou vo Francúzsku sa Paríž obáva nebezpečenstva konfrontácie západu s moslimským východom. Je pripravený pomôcť Bagdadu pri výcviku policajtov, ale chce to realizovať na území niektorej susednej krajiny – napríklad v Jordánsku.

Výsledok diskusie o Iraku je však dôležitý preto, lebo spojenci si jednotne uvedomili význam stability Iraku pre všetky členské štáty NATO, ako i fakt, že NATO samotné je dôležitou súčasťou procesu stabilizácie. So svojimi skúsenosťami a *know-how* sa môže podeliť najmä v oblasti výcviku.

STREDOMORIE

Deň po uskutočnení teroristických útokov na USA v septembri 2001 aktivovalo NATO 5. článok Severoatlantickej zmluvy. Aliancia na základe požiadavky USA súhlasila s implementáciou ôsmich

špeciálnych opatrení, zameraných na využitie v rámci kampane proti medzinárodnému terorizmu. Medzi tieto opatrenia patrilo aj nasadenie elementov námorných síl NATO vo východnom Stredomorí s cieľom demonštrovať politickú rozhodnosť a vojenskú prítomnosť NATO.

Operácia NATO Aktívne úsilie (*Active Endeavour*) sa formálne začala 26. októbra 2001. Avšak patrolovanie vojenských lodí vo východnom Stredomorí sa začalo už 6. októbra, keď do regiónu boli vyslané námorné sily, ktoré mali viesť operácie v rámci podpory medzinárodnej kampane boja proti terorizmu. Operácie vo východnom Stredomorí boli zabezpečované prostredníctvom rotácie námorných jednotiek NATO (STANA VFORMED a STANA VFORLANT). Dňa 4. februára 2003 sa Severoatlantická rada (NAC) rozhodla rozšíriť náplň operácie Aktívne úsilie o eskortovanie nevojenských plavidiel prechádzajúcich cez Gibraltársku úžinu, ktorá sa považuje za potenciálny objekt teroristických útokov. Prvá eskorta civilných nákladných lodí sa uskutočnila 10. marca 2003. S aktívnejšími krokmi (*boarding operations*) na zvýšenie efektivity prebiehajúcich námorných operácií proti teroristickým aktivitám v Stredomorí začalo NATO 29. apríla 2003.

Rozšírenie geografického rámca operácie Aktívne úsilie na celé Stredomorie vyhlásila aliancia 16. marca 2004. Vzniká teda potreba aktívnejšej spolupráce a členovia EAPC/PPF a Stredomorského dialógu boli požiadaní o podporu a aktívnu participáciu. Spolupráca medzi NATO a krajinami Stredomorského dialógu sa tak rozšírila o ďalšiu oblasť.

JUŽNÝ KAVKAZ

NATO sa plánuje angažovať aj v oblasti Južného Kaukazu. Pozornosť sa bude sústreďovať najmä na bezpečnosť kaspického regiónu a ropovodu Baku – Tbilisi – Ceyhan. Predpokladá sa poskytnutie vojenskej a humanitarnej pomoci Azerbajdžanu, Arménsku a Gruzínsku, vrátane programov výcviku a prípravy vojenských kádrov. Stratégovia NATO vnímajú región ako časť „pásu nestability“, ktorý sa ťahá od Kaukazu cez Blízky východ až ku Guinejskému zálivu v západnej Afrike. Prvým príkladom rozširovania zóny stability do tejto oblasti bolo Gruzínsko, kde americkí vojaci realizovali program profesionálneho výcviku národnej armády. Na program bolo vynaložených 64 miliónov dolárov.

Inými kľúčovými hrozbami pre bezpečnosť regiónu je nezákonný predaj zbraní, narkotík a obchod s ľuďmi. Znepokojenie vyvoláva slabá ochrana hraníc jednotlivých krajín regiónu. Lahký prístup k nelegálnym trasám posilňuje moc organizovaných zločineckých skupín, kompromituje autoritu centrálnych vlád a destabilizuje región.

S cieľom pomôcť pri znižovaní „nekontrolovaných zón“ v regióne plánujú USA spoločne s európskymi spojencami rozvinúť program prípravy pohraničných stráží. Nový americký program má názov Kaspická pohraničná iniciatíva a v záujme udržania bezpečnosti v regióne Kaspického mora má poskytnúť pomoc Azerbajdžanu a Kazachstanu.

Na programoch pomoci regiónu sa zúčastňujú aj iné krajiny NATO – Veľká Británia, Nemecko, Turecko a pobaltské republiky. Nemecko sa zaoberá prípravou dôstojníkov zálohy, Veľká Británia poskytuje konzultácie Ministerstvu obrany Gruzínska, Turecko ponúka pomoc pri koordinácii otázok bezpečnosti pri ochrane ropovodu, Litva, Lotyšsko a Estónsko, ktoré prešli reformami ozbrojených síl len nedávno, sú pripravené podeliť sa so svojimi skúsenosťami so všetkými krajinami regiónu.

POLITICKÁ VÔLA ČELIť NOVÝM HROZBÁM

Jednou z najvýznamnejších činností NATO sa po skončení studenej vojny stala aktívna účasť v operáciách na ukončenie konfliktov, na udržanie mieru a upevnenie stability v krízových oblastiach. Takéto operácie pod vedením aliance získali pre medzinárodnú bezpečnosť ešte väčší význam po teroristických útokoch 11. septembra 2001. Mimoriadne prínosné sú aj unikátne možnosti aliance vo sfére krízového manažmentu, keďže jasne vidieť, že tzv. zlyhávajúce štáty (*failed states*) sú nositeľmi vhodných podmienok na šírenie nestability, terorizmu a cezhraničného organizovaného zločinu.

V súčasnosti NATO velí trom operáciám krízového manažmentu mimo teritória svojich členských štátov – v Afganistane, Kosove a Stredomorí. Aliancia sa zároveň pripravuje poskytnúť pomoc dočasnej irackej vláde a podporiť vytváranie nových vojenských a bezpečnostných štruktúr v tejto krajine. Veľa sa hovorí aj o možnostiach angažovania sa NATO na južnom Kaukaze a v strednej Ázii.

Nové oblasti pôsobnosti NATO len potvrdzujú, že pôvodný cieľ zakladajúcich

krajín NATO (obrana teritória členských krajín) už nie je aktuálny. Pravdepodobnosť „tradičnej veľkej vojny“ na území Európy je totiž v súčasnosti len minimálna. V súčasnosti môžeme hovoriť o obrane záujmov aliance, ktoré nie sú limitované hranicami členských štátov. Príkladom toho je operácia v Afganistane. Afganistan sa síce nachádza mimo regiónu členských krajín aliance, ale jeho prípadná destabilizácia je hrozbou pre celý svet. V krajine môžu opäť nájsť útočisko teroristické organizácie a veľmi aktuálne je aj riziko pašovania narkotík z Afganistanu cez Tadžikistan a Kazachstan do Ruska a ďalej do Európy.

Účastníci Istanbulskeho summitu NATO prejavili politickú vôľu prijať výzvy dneška i zajtrajška a sú pripravení riešiť problémy kdekoľvek vo svete. NATO na summite potvrdilo potrebu rozvíjať politické a vojenské mechanizmy na riešenie bezpečnostných problémov a je pripravené použiť ich v budúcnosti kdekoľvek, kde si to záujmy Severoatlantickej aliance budú vyžadovať.

(Autor pracuje v Inštitúte bezpečnostných a obranných štúdií)

SUMMARY

In New Missions of Northatlantic Alliance the author maintains that the historic importance of the Istanbul summit can be seen in identifying of new geographic priorities of future NATO out of area operations. After the end of Cold war it became clear that "traditional" territorial defense at the old continent would be highly unprobable. Thus, the Alliance was continually widening its area of crisis management missions. First out of area operation took place in Bosnia and Hercegovina and since then the NATO has played important role in peace-keeping at various other places – Kosovo, Afghanistan and recently Iraq. The new priority areas as identified at the last summit are Middle East, Mediterranean, Central Asia and Caucasus. Kovalov argues that participants of the Istanbul summit showed political will to face the challenges of new threats and to act wherever necessary in the interest of the Alliance.

ZDROJE

www.nato.int
www.osce.org
www.afsouth.nato.int/operations

PUBLIKÁCIE

Panorama globálneho bezpečnostného prostredia 2003 – 2004

Ide o prvú publikáciu na Slovensku, ktorá sa v širšom rozsahu zaoberá vývojom bezpečnostného prostredia z globálneho, regionálneho a fenomenálneho pohľadu. Publikácia je pilotnou štúdiou vývoja bezpečnostného prostredia od skončenia studenej vojny s dôrazom na obdobie posledných troch rokov a bude základom na pravidelné analýzy z pohľadu Slovenska v intervale 1 – 2 rokov. Na publikácii sa podieľalo 21 autorov z vojenského, politologického, diplomatického, akademického a novinárskeho prostredia a z tretieho sektora. Tri veľké aspekty bezpečnostného prostredia – inštitucionálny, regionálny a fenomenálny rozoberajú autori v siedmich kapitolách: 1. Vývoj bezpečnostného prostredia z inštitucionálneho pohľadu; 2. Regionálne aspekty euroatlantického bezpečnostného prostredia; 3. Regióny susediace s EÚ a NATO; 4. Stredný východ; 5. Ázia; 6. Ďalšie regióny (Subsaharská Afrika, Latinská Amerika, Austrália a Oceánia); 7. Vybrané fenomény globálnej bezpečnosti (ekonomické aspekty, energetická geopolitika, terorizmus, zbrane hromadeného ničenia, organizovaný zločin, demografické faktory, revolúcia vo vojensve).

Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky po vstupe do Severoatlantickej aliancie a Európskej únie (východiská a prístupy)

Publikácia je výsledkom dlhšej diskusie o východiskách na prípravu Bezpečnostnej stratégie Slovenskej republiky. Nadväzuje na predchádzajúce publikácie Inštitútu bezpečnostných a obranných štúdií MO SR *Odporúčania pre aktualizáciu Bezpečnostnej stratégie Slovenskej republiky a Hodnotenie bezpečnostného prostredia* (vydané v roku 2004). Spolupráca s členmi bezpečnostnej komunity zo SFPa, Centra pre obranné informácie v Bruseli, Centra bezpečnostných štúdií a s ďalšími odborníkmi, ako aj účasť expertov z Európskeho centra G. C. Marshalla pre bezpečnostné štúdie a analytikov z Českej republiky a Maďarskej republiky na workshope k navrhovanému materiálu poskytujú pomerne širokú paletu názorov na bezpečnostnú politiku a bezpečnostnú stratégiu. Inštitút bezpečnostných a obranných štúdií MO SR chce vydaním publikácie poskytnúť teoretický vstup pre spracovateľov novej Bezpečnostnej stratégie Slovenskej republiky a zároveň dať impulz na ďal-

šiu diskusiu v bezpečnostnej komunite SR.

Postavenie Slovenskej republiky v bezpečnostnej architektúre Európy

Cieľom štúdie je ponúknuť a v aplikovanej podobe objasniť dôležité skutočnosti a udalosti, ktoré formovali a formujú Európsku bezpečnostnú a obrannú politiku v rokoch 1998 – 2004 a poukázať na pozíciu SR v bezpečnostnej architektúre Európy. Zaoberá sa chronológiou vývoja bezpečnostnej a obrannej politiky EÚ a zvyrazňuje otázky, ktoré ovplyvňujú postavenie Slovenska a perspektívy budúcej spolupráce v rámci Európskej bezpečnostnej a obrannej politiky. Spojením teoretických a praktických pohľadov na uvedenú problematiku štúdia vytvára priestor na diskusiu bezpečnostnej komunity k problematike nových dimenzií Slovenska v konkrétnom európskom bezpečnostnom priestore po zmene jej medzinárodnej pozície vyplývajúcej zo vstupu do NATO a EÚ.

Plánovanie informačných operácií v ozbrojených silách SR podľa štandardných postupov NATO

Publikácia reflektuje vývoj informačných operácií, ktoré sa menia pod vplyvom pokroku v oblasti automatizovaných informačných a komunikačných systémov, ale aj po zhodnotení skúseností z posledných konfliktov a teroristických útokov, v ktorých bola použitá asymetrická taktika. Pri čelení asymetrickým protivníkom je potrebná ucelená stratégia informačných operácií, plne integrovaná s vojenskými operáciami. Medzi protivníkov totiž môžu patriť hackeri, zločinci, vrátane organizovaného zločinu, vandali, teroristi či skupiny, ktorých činnosť presahuje hranice jednotlivých štátov. Publikácia opisuje východiská, ako i význam informačných operácií a je prvým pokusom naznačiť metodológiu v procese ich plánovania a vykonávania.

Slovník Európskej bezpečnostnej a obrannej politiky

Dynamický rozvoj Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky Európskej únie a Európskej bezpečnostnej a obrannej politiky (EBOP) ako jej súčasť prináša aj prehľad o vývoji a o neustálom vzniku nových pojmov. Vzhľadom na skutočnosť, že existujú dostupné slovníky zaoberajúce sa vojensko-politickými aspektmi medzinárodných vzťahov a medzinárodnej bezpečnosti predovšetkým s dôrazom na terminológiu NATO, kolektív autorov sa snažil spracovať heslá súvisiace prednostne s EBOP. Cieľom je uľahčiť orientáciu v novovytváraných termínoch, pričom

IBOŠ si uvedomuje vysokú dynamiku rozvoja Európskej bezpečnostnej a obrannej politiky so súčasným vznikom ďalších nových termínov.

Vzhľadom na skutočnosť, že je to prvý pokus Inštitútu bezpečnostných a obranných štúdií o spracovanie uvedenej problematiky takýmto spôsobom, IBOŠ prívíta akékoľvek námety a pripomienky, prípadne spoluprácu pri aktualizácii a rozširovaní slovníka.

Anotované publikácie vydal Inštitút bezpečnostných a obranných štúdií MO SR v roku 2004. Môžete ich nájsť na internetovej stránke: <http://www.mod.gov.sk/job>.

PRIPRAVOVANÉ PODUJATIA

Bezpečnostná stratégia EÚ a budúcnosť NATO

Medzinárodný workshop pripravuje Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku a Inštitút bezpečnostných a obranných štúdií MO SR na 25. septembra 2004. Predmetom diskusie bude bezpečnostná dimenzia Európskej únie a jej kompatibilita s politikou NATO.

Špecializácia v ozbrojených silách nových členských štátov NATO a EÚ

Cieľom medzinárodného workshopu, ktorý sa bude konať 28. – 29. októbra 2004, je vytvoriť predpoklady na užšiu spoluprácu medzi inštitútmi bezpečnostných štúdií stredo európskych krajín a Asociáciou G. C. Marshalla v oblasti výstavby vojenských spôsobilostí na základe požiadaviek Pražského a Istanbulského summitu NATO. Zároveň vytvorí podmienky na prípravu širšej konferencie k uvedenej problematike, plánovanej na mesiac máj 2005.

Celkový projekt si kladie za cieľ pripraviť teoretické východiská smerovania dlhodobého rozvoja špecializácie v ozbrojených silách nových členov NATO vyplývajúceho zo zmien bezpečnostného prostredia. Na základe analýzy prostredia ovplyvňujúceho špecializáciu ozbrojených síl po ich začlenení do NATO a EÚ (s dôrazom na miesto a úlohu zdrojov) si kladie za cieľ charakterizovať dlhodobý a strednodobý horizont špecializácie a nasaditeľnosti ozbrojených síl.